

**DE LA EDINBURGH 1910 LA EDINBURGH 2010
LUCRĂRILE COMISIEI A IV-A**

*Adrian Boldișor**

**FROM EDINBURGH 1910 TO EDINBURGH 2010
THE WORKS OF COMMISSION IV**

Abstract

In 1910, delegates from all over the World met together for ten days in Edinburgh, for the First World Missionary Conference. For many people, these conferences marked the first step of the end of the colonial missionary era. The importance of Edinburgh 1910 must be seen in the following the conference. On the 6th of August 2010, the Committee in charge with organizing the meeting, celebrated a century from the first missionary Conference in Edinburgh and presented the conclusions of these meetings in which it was stressed the necessity of a good understanding between the Christians and the people belonging to other confessions. In the same time, it was pinpointed the opportunity of spreading the message of Jesus in the entire world, focusing on love commandment as we can see from the pages of the Holly Book.

Cuvinte cheie: *Edinburgh 1910, John. R. Mott, Comisia a IV-a, religiile ne-creștine, Edinburgh 2010*

Key words: *Edinburgh 1910, John. R. Mott, Commission IV, Non-Christian Religions, Edinburgh 2010*

Introducere

În anul 2010 s-au împlinit 100 de ani de la ceea ce s-a considerat a fi Prima Conferință misionară, desfășurată la Edinburgh în anul 1910. Pregătirile pentru a sărbătorii așa cum se cuvine acest eveniment au început cu mult timp în urmă și s-au finalizat în luna august a anului trecut, atunci când mai multe întâlniri oficiale au avut loc în orașul scoțian. Pornind de la ideea că acum 100 de ani creștini din întreaga lume s-au adunat la Edinburgh pentru a discuta despre importante problemele misionare pentru acea perioadă, întâlnirea din 2010 s-a dorit a fi atât o analiză a ceea ce s-a întâmplat în lume după această

* Lector univ. dr., Facultatea de Teologie, Istorie și Științe ale Educației, Universitatea din Craiova, str. A.I. Cuza, nr. 13, cod poștal 200585, Dolj, tel. 0251/413396, e-mail: adi_boldisor@yahoo.com

prima Conferință misionară, cât și un nou îndemn adresat tuturor celor ce doresc să trăiască în pace, indiferent de religia pe care o au.

Scurt istoric

În anul 1910, 1200 delegați din lumea întreagă s-au întâlnit pentru 10 zile, vara, la Edinburgh, Scoția, pentru prima Conferință misionară mondială, considerată a fi un pas important spre sfârșitul erei colonialiste. Conferința de la Edinburgh a fost organizată de John R. Mott și de comitete din întreaga lume implicate în pregătire pentru mai bine de trei ani. „Inima Conferinței nu au reprezentat-o discursurile, ci perioadele de rugăciune. Fiecare zi s-a deschis cu cincisprezece minute de rugăciune și slujire”¹.

În anul 1806, William Carey propunea un plan pentru organizarea unei Conferințe misionare generale după fiecare decadă, propunând ca primă întâlnire pe cea desfășurată la Cape Town în 1810. Gustav Warneck a continuat sugestia lui Carey și Londra a devenit locul privilegiat pentru întâlnirile misionare internaționale. Au fost și alte întâlniri înainte de Edinburgh 1910 de o mai mare sau mai mică importanță: Londra (1854, 1878, 1888), Liverpool (1860), Chicago (1893) New York (1854 și 1900). Această ultimă întâlnire (New York 1900) „a fost numită semnificativ *Conferința Ecumenică Misionară* datorită planului de campanie care își propunea să schimbe toată lumea locuită”². Dar, Edinburgh 1910 s-a concretizat în a-i uni pe creștini pentru propovăduirea Evangheliei la toată lumea, în special printre necreștini. „Edinburgh 1910 a fost în principal un ansamblu consultativ”³. Încă de la începutul întâlnirilor s-a adresat o întrebare: Cum trebuie creștini să se comporte cu persoanele ce aparțin altor religii? Toate problemele misionare au depins de răspunsul la această întrebare, astfel încât „conferința de la Edinburgh 1910 s-a ocupat de alte religii, având ca principal scop evanghelizarea”⁴.

Situația cu privire la „lumea necreștină” a stat în strânsă legătură cu ideile discutate în cadrul Parlamentului Mondial al Religiiilor, întâlnire ce a avut loc la Chicago în 1893. Parlamentul⁵ a reprezentat un moment important al întâlnirilor dintre creștini și evrei, însă s-a analizat și relația acestora cu alte

¹ William Richey Hogg, *Ecumenical Foundations. A History of the International Missionary Council and its Nineteenth-Century Background*, New York, Harper&Brothers Publishers, 1952, p. 124.

² Ruth Rouse (Editor), Stephan Charles Neill (Editor), *A History of the Ecumenical Movement (1517-1948)*, Third Edition, Geneva, World Council of Churches, 1986, p. 354.

³ *Ibidem*, p. 357.

⁴ Michal Kinnamon, Brian E. Cope (Editors), *The Ecumenical Movement. An Anthology of Key and Voices*, Geneva, WCC Publication, 1997, p. 353.

⁵ Pentru cadrul istoric vezi: Robert S. Ellwood, *World's Parliament of Religions*, in Mircea Eliade (Editor in Chief), *The Encyclopedia of Religion*, vol. 15, New York, Macmillan Publishing Company, London, Collier Macmillan Publishers, 1987, p. 444-445.

religii. La această întâlnire au participat mai mulți lideri religioși: un arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe din Grecia, un cercetător chinez al confucianismului, un lider șintoist, un budist din Ceylon, un hindus și mulți creștini protestanți care au reprezentat majoritatea vorbitorilor de la întâlnire. Reprezentanții religiilor din lume s-au întâlnit la Chicago pentru prima dată în istorie. A fost „o manifestare a demnității creștine. Același optimism creștin s-a prelungit și la Edinburgh”¹. Parlamentul Mondial al Religiilor a fost organizat în trei sesiuni. La una dintre acestea, John R. Mott a ținut primul său discurs în fața unei audiențe internaționale, despre rolul misionarilor în lumea întreagă.

Congresul misionar ecumenic din New York din anul 1910 și Parlamentul Mondial al Religiilor formează împreună o importantă parte a contextului în care s-a desfășurat Conferința de la Edinburgh 1910. Aceasta a fost încununarea întâlnirilor precedente în care creștinii, majoritatea protestanți, s-au strâns împreună. Niciodată în istorie nu a mai avut loc o asemenea întâlnire ca în 1910. 46 de Societăți Britanice au fost invitate, fiind reprezentate de mai bine de 500 de delegați. 60 de Societăți americane au avut peste 500 de delegați. 41 de Societăți europene au fost reprezentate de peste 170 delegați și 12 Societăți africane și australiene de 26 delegați. Bisericele Ortodoxe și Biserica Romano-Catolică nu au fost invitate. Au fost reprezentați din aproape toate țările din lume, incluzând Japonia, Coreea, China, Burma, India și Ceylon. Deschiderea oficială a avut loc marți, 14 iunie 1910, sub conducerea Lordului Balfour de Burleigh. Dr. Mott a fost ales în unanimitate președinte pentru toate sesiunile Conferinței, atunci când raporturile comisiilor urmau să fie discutate. Mr. Oldham a fost secretarul Conferinței, iar reverenzii J.H. Riston și Mr. Rowell au fost grefierii întâlnirii².

Cea mai importantă problemă discutată a fost definirea expresiei „lumea necreștină”. Se referă aceasta la America Latină sau la Europa? Răspunsul a fost acela că „lumea necreștină” este lumea unde Evanghelia nu a fost propovăduită. După această clarificare, titlul de „Conferință Misionară Internațională” a fost întregit cu ideea de „a considera problemele misionare în relație cu lumea necreștină”. Comisiile au ales opt teme pentru formulare și

¹ Stephan B. Bevans, SVD, Roger P. Schoerder, SVD, *Constants in Context. A Theology of Mission for Today*, Maryknoll, New York 10545, Orbis Books, 2005, p. 220.

² *The History and Records of the Conference together with Addresses Delivered at the Evening Meetings*, Published for the World Missionary Conference by Oliphant, Anderson & Ferrier, Edinburgh and London, and the Fleming H. Revell Company, New York, Chicago and Toronto, 1910, p. 35. Pentru importanța lui John R. Mott la Edinburgh 1910 vezi: C. Howard Hopkins, *John R. Mott. 1865-1955. A Biography*, Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, 1979, p. 343-429. Pentru contribuția lui J.H. Oldham vezi: William Richey Hogg, *Ecumenical Foundations. A History of the International Missionary Council and its Nineteenth-Century Background*, p. 109-110; Norman Goodall, *The Ecumenical Movement, What is and what it does?* London, Oxford University Press, New York, Toronto, 1966, p. 9-14.

cercetare. Doisprezece membrii au făcut parte din fiecare Comisie, sub conducerea câte unui președinte:

1. *Propovăduirea Evangheliei la toată lumea necreștină*, președinte John R. Mott
2. *Biserica în misiune*, președinte Rev. J.C. Gibron
3. *Educația în relație cu creștinarea vieții naționale*, președinte Rev. Episcop de Birmingham
4. *Mesajul misionar în relație cu religiile necreștine*, președinte Rev. Profesor D.S. Cairns
5. *Pregătirea misionarilor*, președinte W. Douglas Mackenyie
6. *Baza misiunii*, președinte Rev. James L. Berton
7. *Misiuni și guverne*, președinte Lord Balfour de Burbigh
8. *Cooperare și promovarea Unirii*, președinte Sir A.H.L. Fraser

Lucrările Comisiei a IV-a

Comisia a IV-a, numită „Mesajul misionar în relație cu religiile necreștine”, a fost prezidată de D.S. Cairns (1862-1946, United Free Church College, Aberdeen, Scotland), fost profesor de teologie sistematică la Christ's College, Aberdeen. „Alegerea unui teolog sugerează deja că Mott și Oldham căutau pe cineva mai mult decât supraviețuitor al religiilor. Dar Cairns a fost mai degrabă un specialist în teologie care a venit în atenția lui Oldham prin interesul comun în programele de studiu SCM și UFCS. Ei au participat împreună la întâlnirile Societății teologice de la New College, Edinburgh”¹.

Raportul are 280 de pagini împărțite în capitole: I. *Introducere*, II. *Religiile animiste*, III. *Religiile chineze*, IV. *Religiile Japoniei*, V. *Islam*, VI. *Hinduismul*, VII. *Concluzii generale*. Au fost corespondenți din toată lume care au contribuit la acest Raport: 25 pentru religiile animiste (religiile tradiționale africane au fost discutate în cadrul religiilor animiste), 38 pentru religiile chineze, 28 pentru religiile Japoniei, 29 pentru Islam și 65 pentru Hinduism. În total au fost 185 de corespondenți ce au răspuns întrebărilor adresate. Șapte dintre ei au fost femei, două dintre acestea fiind din Asia: Burma și India. „Scopul Comisiei, așa cum a fost definit de Comitetul executiv al Conferinței, a fost să studieze problemele implicate în reprezentarea creștinismului pentru oamenii aparținând lumii necreștine”². Au fost și alte probleme discutate în

¹ Kenneth Cracknell, *Justice, Courtesy and Love. Theologians and Missionaries Encountering World Religions. 1846-1914*, London, Epworth Press, 1995, p. 187.

² *Report of Commission IV. The Missionary Message in Relation to Non-Christian Religions, with Supplement: Presentation and Discussion of the Report in the Conference on 18th June 1910*, Published for the World Missionary Conference by Oliphant, Anderson & Ferrier, Edinburgh and London, and the Fleming H. Revell Company, New York, Chicago and Toronto, 1910, p. 1.

legătură cu religia și cu situația politică, ținând cont de faptul că mai multe schimbări se produsese peste tot în lume: naționalismul specific Est-ului, situația musulmanilor din Albania și din Imperiul Otoman, religiile din Arhipieleagul Indonesian ș.a. „Metodele misionare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea sunt responsabile pentru răspândirea bisericilor creștine în toată lumea. Felurile în care credința creștină a fost acceptată în atât de diferite situații se datorează în primul rând acestor femei și bărbați”¹.

W.P. Peterson și Johannes Warneck au redactat secțiunea despre religiile animiste. Peterson a fost profesor la Divinity at Edinburgh în 1907, iar Warneck era faimos prin munca sa în Seminar. Georg Own a fost desemnat să lucreze la raportul despre Religiile chineze. Era pionier misionar în China. Pentru Islam a fost ales Alferd Garvie, iar Robinson a fost însărcinat cu secțiunea despre Hinduism. C.F. d’Arcy a fost desemnat pentru religiile din Japonia. „Mai întâi trebuie evidențiat elementul creștin cel mai influent pentru necreștini, apoi subliniate relațiile creștine apologetice cu (a) Hinduismul, (b) Budismul, (c) Islamul, (d) Religiile animiste”². Aceste probleme au fost prioritățile pentru Conferința Internațională de la Edinburgh, în special pentru Comisia a IV-a. La începutul discuțiilor au fost formulate alte 11 întrebări, însă de o mai mică importanță.

Religiile animiste

Lista corespondenților pentru religiile animiste³ cuprindea oameni ce au contribuit cu lucrări referitoare în exclusivitate la aceste credințe, unii dintre misionari fiind lideri și scriitori pentru diferite societăți: Rev. R.S. Fyffe (Society for the Propagation of the Gospel – Mandalay, Burma), Rev. Fred Hahn (Gossnersche Missionsgesellschaft – Bengal) și Rev. Geo Whitehead (Society for the Propagation of the Gospel – Burma).

Raportul Comisiei a IV-a are 30 de pagini despre animism, prezentând valorile religioase ale acestuia, obstacolele în calea convertirii la creștinism (morale, intelectuale sociale), insatisfacțiile cu privire la statutul de religie al animismului, atracția și repulsia față de Evanghelie (apelul la Evanghelie, opoziția față de aceasta), influența crescândă a criticismului, influența contactului cu animismul pentru credința creștină ș.a. „Redactorii Raportului pentru religiile animiste au preferat abordarea antropologică a acelor care au avut experiența de primă mână a teoriilor evoluționiste dezvoltate în mediile

¹ Kenneth Cracknell, *Justice, Courtesy and Love. Theologians and Missionaries Encountering World Religions. 1846-1914*, p. 194.

² *Ibidem*, p. 191.

³ Vezi mai multe informații despre animism în Mircea Eliade (Editor in Chief), *The Encyclopedia of Religion*, vol. 1, p. 296-302.

academice. Încrederea misionarilor cu privire la interesul antropologic a contribuit la o mai mare apreciere a religiilor africane tradiționale”¹. Animismul a fost văzut drept „un nume generic pentru credințele religioase mai mult sau mai puțin înapoiate sau degradate din întreaga lume; un sistem ce are în centru credința într-o putere ocultă a sufletelor indivizilor și capacitatea de a-și continua existența după moarte, dar și credința în puterea similară a altor spirite care provin din spiritele animalelor și plantelor îndreptate către puterile zeilor”². În religiile animiste au fost incluse populațiile Africii (negrii), Americii (indienii), Indiei (triburile aborigene), Chinei și Japoniei (decât formele civilizate ale animismului), Europei (țări unde superstițiile erau încă prezente în folclor și respectate de majoritatea populației).

Partea referitoare la religiile animiste folosește ideea uneia dintre cele mai importante autorități în cercetarea antropologiei și etnologiei din Britania și din întreaga lume: Edward B. Tylor (1832-1917), primul ocupant al catedrei de Antropologie înființată la Oxford (1896-1909). Acesta a călătorit în Africa de Sud, Malaesia și Polinesia. În 1871, Tylor a publicat monumentală sa lucrare, *Primitive Culture*, în care a încercat să explice originea și evoluția religiei. El definește animismul ca cea mai elementară formă a religiei. Explicația asupra originii acesteia este credința că toată natura este animată, având un suflet. Din animism a evoluat politeismul, iar mai târziu a apărut monoteismul.

În decursul timpului au fost și antropologi care au găsit că datele lor cu privire la cultura primitivă nu argumentează teoria lui Tylor despre animism. Primul critic a fost Andrew Lang, în *Making of Religion* (1898), unde a respins punctul de vedere a lui Tylor după care originea religiei trebuie căutată în animism. Lang a încercat să demonstreze existența unui „Mare Zeu” la cele mai vechi populații primitive. R.R. Marett, antropolog britanic, a insistat pe faptul că acest lucru echivalează cu magia – experiența religioasă nu presupune conceptul de suflet și reprezintă un stadiu mult mai vechi decât animismul lui Tylor: caracterul preanimist al credinței în mana. În *Preanimistic Religion* (1900), Marett a încercat să demonstreze că prima treaptă a religiei a fost nu o credință universală în suflet, ci o emoție a trezirii și frica în urma întâlnirii cu o putere impersonală.

În documentele Conferinței de la Edinburgh, Tylor a fost citat numai la începutul capitolului despre animism: „Forma de religie cu care tratează această lucrare este descrisă ca animism. Teoria animismului scrisă de Tylor se divide

¹ J. Stanley Friesen, *Missionary Responses to Tribal Religions at Edinburgh 1910*, Peter Lang, New York. Washington, D.C., Baltimore. Bern. Frankfurt am Main. Berlin. Vienna. Paris, 1996, p. 31.

² W.H.T. Gairdner, *Edinburgh 1910. An account and interpretation of the World Missionary Conference*, Published for The Committee of the World Missionary Conference by Oliphant, Anderson&Ferrier, Edinburgh and London, 1910, p. 139.

în două mari dogme: prima, cu privire la spiritele distrugătoare ale trupului, a doua, cu privire la alte spirite de sus, din rândul zeităților”¹. Definiția lui Tylor cu privire la animism – „credință în spirite” – deschide raportul comisiei.

Alte două personalități sunt citate în cuprinsul raportului, Henry Callaway și Rev. Henri A. Junod, acesta din urmă participând la lucrările Conferinței. „El a contribuit cu o lucrare despre triburile Delagoa Bay, care a fost încorporată în articolul *Religiile animiste*, dar numele lui nu apare pe lista misionarilor ce au răspuns la întrebări pentru raport și nici lucrarea sa nu a inclus întrebările din dosar”². Însă Callaway și Junod au avut un rol mai important în raport decât Tylor. Johaness Warnack a fost și el citat cu lucrarea *The Living Forces of the Gospel*, având mai multă experiență misionară în teritoriu decât oricare dintre cei angajați în subcomisii. Callaway a avut o mare influență asupra misionarilor din Africa de Sud, folosind o metodă lingvistică asemănătoare cu cea a lui Max Muller, metoda comparativă. Metoda lui Junod a fost similară cu cea a școlii britanice antropologice. Deși concepția sa nu a fost aceeași cu a lui Tylor, ideile lor au fost complementare. „Aceste colecții extensive reflectă aprecierea misionarilor asupra acestor culturi și încrederea pe care oamenii trebuie să o aibă în ceilalți, de a împărtăși aceste valori cu ei. Misionarii cu preocupări antropologice au adus contribuții importante în studiul religiilor din Africa (...). Scrierile misionarilor citate la Edinburgh 1910 în ceea ce privește religiile africane au fost privite ca fiind clasic antropologice și i-au determinat pe misionari să gândească spre o mai umană și senzitivă apreciere a experienței religioase comune”³.

În timpul diferitelor misiuni au fost identificate mai multe obstacole morale: senzualitatea, poziția femeii în societate, lipsa de sens a păcatului ș.a. Printre obstacolele intelectuale s-a subliniat ideea că oamenii religiei animiste sunt ignoranți. „Datorită pregătirii lor intelectuale scăzute, ei au un simț scăzut al cauzelor naturale”⁴, iar printre obstacolele sociale s-au numărat obiceiurile imorale, orgiile, poligamia, indolența, mândria, beția și, în special, organizarea socială a populațiilor animiste, dar și multe alte obiceiuri locale.

Între îndemnurile cuprinse în raport se subliniază că misionarii trebuie să studieze și să cunoască religia și concepția nativă despre lume. Atitudinea lor trebuie să fie tot timpul stăpânită de simpatie și înțelegere. În aceste sens, orice diferență de opinie ce poate exista este mai mult aparentă decât reală. „Este subliniat de majoritatea celor prezenți că există un minim de adevăr în toate

¹ *Report of Commission IV*, p. 6.

² J. Stanley Friesen, *Missionary Responses to Tribal Religions at Edinburgh 1910*, p. 33. Pentru alte teorii care au influențat secțiunea *Animistic Religions* din *Report* vezi, în aceeași lucrare, capitolele III, IV și V.

³ *Ibidem*, p. 138-139.

⁴ *Report of Commission IV*, p. 14.

religiile, Dumnezeu nelăsându-Se fără o mărturisire către toți oamenii”¹. Nu există niciun motiv de a separa populațiile de ideile și obiceiurile native, acolo unde nu este contrast între acestea și creștinism.

Există cinci puncte de contact între creștinism și animism: credința foarte răspândită în existența unei Puteri sau Ființe Supreme, credința într-o viață după moarte sau cel puțin în nemurirea sufletului, ideea și practica sacrificiului ca punct de legătură sau pregătire pentru venirea la creștinism, un sens moral rudimentar și o conștiință a păcatului, folosirea rugăciunii de către conducătorul spiritual în cazul în care toate celelalte sensuri s-au pierdut. Dintr-un alt punct de vedere, doctrina creștină despre Dumnezeu apare străină de animism. Același lucru se întâmplă și cu Evanghelia Răscumpărării prin Hristos, pentru că face apel la aspectul eliberării de sub puterile diavolului. Trebuie să se scoată în evidență importanța speranței creștine în legătură cu viața veșnică și anumite practici religioase: rugăciunile, mărturisirea păcatelor, slujbele și tainele. În acest caz, opoziția față de Evanghelie este privită ca opoziție față de cerințele morale cele mai înalte (condamnarea poligamiei și imoralității), opoziția față de îmbunătățirea statului femeii și opoziția față de învierea trupului.

Capitolul despre animism se termină într-un mod optimist: „Nu este surprinzător dacă în cadrul acestor contribuții la cercetarea animismului sunt și ocazii de dezamăgire. (...) Din cauza absenței creștinismului, animismul a fost o ocazie bună pentru apostolii budismului și mahomedanismului. Ei au multe de învățat în școala lui Hristos pe partea etică, reproducând multe caracteristici ale creștinismului specifice Predicii de pe Munte – o credință de copii în Dumnezeu, rugăciune obișnuită, zel în căutarea lui Dumnezeu”².

Religiile Asiei

Începutul secolului al XIX-lea a fost considerat „A Doua Renaștere” acest lucru fiind posibil datorită faptului că mulți cercetători au descoperit religiile Asiei. „Descoperirea Upanișadelor și a budismului la începutul secolului al XIX-lea a fost aclamată ca un eveniment cultural ce prevestea urmări considerabile”³. Schopenhauer a comparat sanscrita și Upanișadele cu greco-latina din timpul Renașterii italiene. Eugene Burnouf a publicat *Introduction à l’histoire du bouddhisme indien* în 1844, iar Paul Deussen a scris o istorie a filosofiei indiene. Sylvian Levi a redactat *Le Doctrine du sacrifice dans les Brahmanes* în 1898 și *Le Théâtre Indien* în 1890 și a scris monografia în trei volume *Le Nepal* (1905-1908). Hemann Oldenberg a publicat cartea despre *Vedas* (1894), dar și *Buddha and early Buddhism* (1881). „Dar

¹ *Ibidem*, p. 22.

² *Ibidem*, p. 35-36.

³ Mircea Eliade, *The Quest. History and Meaning in Religion*, p. 55.

Renașterea nu s-a produs pentru simplul motiv că studiul sanscritei și al altor limbi orientale n-a reușit să depășească cercul filologilor și istoricilor, pe când pe timpul Renașterii italiene, greaca și latina clasică erau studiate nu numai de gramaticieni și umaniști, ci și de către poeți, teologi și oameni de știință”¹.

Una dintre cele mai mari personalități la Edinburgh 1910, alături de John R. Mott și J.H. Oldham, a fost V.S. Azariah din India. El a propus, în 1909, să se creeze un Comitet internațional pentru problemele misionare. „Asemenea cereri, cuvinte și rugăciuni ale asiaticilor au ajutat mult la desfășurarea lui Edinburgh 1910 și a Consiliului Misionar Internațional”². În această conferință, Asia a avut o minimă participare. Printre mai mult de 1 200 delegați și 59 societăți misionare din întreaga lume, au fost doar 17 asiatici: 8 din India, 1 din Burma, 3 din China, 1 din Coreea și 4 din Japonia. Toți au fost invitați de societățile britanice și americane și niciun asiatic nu a fost direct implicat în organizarea comitetelor. „Oricum, dacă cineva studiază înregistrările Conferinței, nu poate decât observa locul important pe care Asia l-a avut în evenimentul ca atare, lăsând la o parte influența crescândă pe care Asia a avut-o în cooperarea misionară în general”³. În discuțiile din cadrul Comisiei a IV-a, patru dintre cei nouă vorbitori au fost asiatici. Astfel, în mesajul misionar în relație cu religiile necreștine asiaticii au avut un rol important. „Ei nu au venit ca reprezentanți ai comunităților lor, ci ca reprezentați ai societăților misionare din vest. Cu toate acestea, la Edinburgh ei au avut o influență în ciuda proporției numerice. De la un indian, V.S. Azariah, și de la un chinez, Cheng Ching-yi, au venit doi dintre cei mai buni vorbitori la Edinburgh”⁴.

Religiile chineze

Capitolul despre religiile chineze are 35 de pagini. În el se vorbește despre confucianism, budism și taoism⁵, despre diferite religii, secte și societăți, cele mai multe din provinciile Kansu, Shensi și Yunnan. La întocmirea capitolului și-au adus contribuția 38 de corespondenți, mulți dintre ei misionari în Asia, în special în China. Capitolul despre religiile chineze are în multe privințe aceeași topică ca și cel despre animism, cu câteva diferențe, între care se evidențiază credința în imortalitate și în existența unui Zeu Suprem, dar și o anumită influență a creștinismului. Sunt amintite, în principal, trei religii: „Religia populației chineze este o întrepătrundere de confucianism, budism și

¹ *Ibidem*, p. 56.

² Hans-Ruedi Weber, *Asia and Ecumenical Movement. 1895-1961*, London, SCM Press LTD, Bloomsbury Street, 1966, p. 130.

³ *Ibidem*, p. 131.

⁴ William Richey Hogg, *Ecumenical Foundations. A History of the International Missionary Council and its Nineteenth-Century Background*, p. 135.

⁵ Vezi: Mircea Eliade (Editor in Chief), *The Encyclopedia of Religion*: despre *Buddhism* (vol. 2. p. 319-560), despre *Confucianism* (vol. 4. p. 7-42), despre *Taoism* (vol. 14, p. 288-332).

taoism. Acest lucru este posibil deoarece nu există un sistem clar de credințe și niciuna dintre aceste trei religii nu vine cu o soluție logică la problemele ce apar”¹. Populația chineză nu pare să ia prea în serios religiile sale. Ea are o credință confortabilă într-un Tată ceresc venerabil care este peste toate și le știe pe toate. „Există însă foarte mulți oameni devotați printre chinezi care încearcă mari și obositoare pelerinaje, care fac jurămintele renunțării de sine, respectă posturi epuizatoare și alte rituri religioase”².

Printre cele mai dese obstacolele morale întâlnite în religiile chineze se remarcă: minciuna înnăscută și familiară a chinezilor, viciul sexual, jocul de noroc, consumarea opiumului, atmosfera materialistă, iubirea de bani, zeii cinstiți mai ales în scopul obținerii de beneficii materiale, o uimitoare absență a simțului păcatului, mândria rasială. Ca obstacole intelectuale, raportul amintește: scepticismul împreună cu superstițiile, inabilitatea crescândă de a aprecia evidențele și conservatorismul înnăscut al populației. Confucianismul dezvoltă mândria și prejudecata, deoarece tot ceea ce nu este confucianism este erezie. Obstacolele sociale sunt multe și mari, pentru că „întreaga structură socială este un obstacol. Familia este unitatea, iar nu individul. A gândi și acționa ca un individ este în contradicție cu întreaga viață socială chineză. Distruge armonia familiei și îi rupe rădăcinile”³. Alte obstacole sunt: idolatria, cultul strămoșilor, originea străină a creștinismului și credința barbară a localnicilor.

În aceste condiții, atitudinea misionarilor trebuie să fie complexă. Misionarii trebuie să trateze cu înțelegere acele forme în care gândirea religioasă este mărturisită de populația chineză în totalitate. Creștinismul nu trebuie prezentat ca o religie care îi îndepărtează pe oameni de trecutul lor. Misionarii trebuie să cunoască limba pentru a descoperi diferențele mai puțin vizibile. „Misionarul trebuie să-și reamintească că este oaspete într-un teritoriu străin și trebuie să se străduiască să fie constant politicos și curtenitor”⁴.

Comisia a descoperit mai multe puncte de contact între creștinism și religiile chineze: providența divină, lumea nevăzută, legea morală, rugăciunea, sacrificiile, miracolele, datoria morală, cultivarea caracterului moral, sfaturile bune, cultura morală și practica umanitarismului, sinceritatea și adevărul, regula de aur ș.a. Unele dintre cele mai importante puncte de atracție ale creștinismului pentru religiile chineze au fost apreciate a fi doctrina unității lui Dumnezeu, monoteismul, Hristos ca eliberatorul de păcate (nu al păcatului ca atare, ci al păcatelor în general, diavolii și viciile, în special acela al stricăciunii omului în trup și suflet), viața bună a multor creștini și prietenia oamenilor. „Nu poate fi

¹ *Report of Commission IV*, p. 38.

² *Ibidem*, p. 41.

³ *Ibidem*, p. 46.

⁴ *Ibidem*, p. 53.

niciun dubiu că dezvoltarea extraordinară a națiunilor creștine în cunoașterea științifică și îndemânarea mecanică, precum și extraordinara forță și prosperitate au impresionat profund pe chinezi și le-au trezit admirația pentru religie sub aceste schimbări care au influențat atât de puternic și sub care s-au obținut rezultate remarcabile”¹.

Cu toate acestea, sunt și multe diferențe între aceste religii: divinitatea lui Hristos, minunile săvârșite de Mântuitorul, doctrina păcatului universal și sublinierea creștină a purității vieții. Taoismul propagă nemurirea într-o formă exagerată, budismul are doctrina reîncarnării, iar confucianismul nu se angajează în nicio acțiune. Termenii confucianiști *Shangti* (Regula Supremă) și *T'ien* (Rai) sunt folosiți frecvent și pot fi definiți ca fiind esențialul legii morale. Printre cărțile citite de chinezi se găsesc traduceri ale operelor lui Huxley, Herbert Spencer, Haeckel și Voltaire, lucrări care au dezvoltat aici, ca și în Japonia, o atitudine materialistă și au promovat agnosticismul.

Capitolul se termină cu un cuvânt de al unui creștin chinez: „Am văzut iar și iar, oriunde și oricând, că învățătura despre iubire lucrează miraculos. Sunt alte două lucruri în creștinism care îmi apar foarte puternice, și anume înaltul standard al purității și puterea de a produce curajul moral”². Totuși, întregul capitol despre religiile chineze le caracterizează pe acestea ca fiind influențate de animism.

Religiile Japoniei

Pentru Conferința misionară de la Edinburgh au fost 28 de corespondenți pentru religiile din Japonia. „Problema cu Japonia, așa cum se prezintă lumii astăzi, este una de un profund interes și de o extraordinară dificultate”³. La acest capitol se vorbește despre valorile religiilor japoneze, obstacolele, nemulțumirile, atitudinea misionarilor, punctele de contact, atracțiile și repulsiile, influența gândirii moderne și influența ce conduce la convertirea la creștinism. Japonia a fost o națiune care la acea dată reprezenta hegemonia Estului. Dintr-un alt punct de vedere, Japonia avea un mai avansat grad al naturalismului. „Două lucruri mai mult decât orice altceva au ținut Japonia în urmă: primul – dificultatea cu care mintea japoneză plasa locul Împăratului, al doilea – însuși Împăratul împăraților”⁴.

¹ *Ibidem*, p. 61.

² *Ibidem*, p. 72.

³ *Ibidem*, p. 73.

⁴ W.H.T. Gairdner, *Edinburgh 1910. An account and interpretation of the World Missionary Conference*, p. 146.

Capitolul vorbește despre religiile străvechi din Japonia: shinto¹, confucianism și budhism, cu diferitele lor secte. Ca și confucianismul, shintoismul nu este văzut ca o religie, ci ca un sistem de instrucțiuni morale. Valorile religiilor japoneze sunt: cultul în casa particulară, cultul public în temple și ceremoniile în legătură cu cultul morților. Toate acestea sunt principii ale cultului străvechi în Japonia.

Printre obstacolele morale, intelectuale și sociale care au fost identificate, se remarcă: standardele acceptate ale adevărului și purității foarte scăzute, dreptatea și castitatea ca valori de al doilea rang, concubinajul considerat un obicei, prostituția, imoralitatea (gheișele), casele de prostituție, băuturile (sake), neonestitatea comercială, mândria oamenilor și credința în Japonia ca țară cu o divină ascendență și misiune, filosofii tradiționale, credințele panteiste, lupta extraordinară pentru organizarea familiei sau a comunității, pietatea și loialitatea pentru cultul strămoșilor, „foarte limitata influență care este printre oameni în teritoriile încreștinate și politica guvernelor”².

Atitudinea misionarilor vis-a-vis de religiile japoneze trebuie să țină cont de aceste obstacole. Este important să se adopte o atitudine de înțelegere și simpatie în legătură cu aceste religii. Dar este o greșală să se extindă simpatia atât de departe încât să se renunțe la specificul creștinismului. O atitudine de respect și prietenie este văzută ca foarte bună, dar trebuie afirmat că numai creștinismul este religia finală. Există și câteva puncte de contact între creștinism și religiile din Japonia: concepția despre o Ființă Supremă, încrederea într-o viață viitoare, credința într-o lege a cauzalității, ideea salvării, ideea purificării, învățătura morală a sistemului nativ, cele cinci responsabilități (bunavoința, dreptatea, respectul, înțelepciunea, adevărul), loialitatea personală, credința în existența sufletului, cultul și sărbătorile în cinstea celor morți.

Islamul

Capitolul despre Islam³ este unul dintre cele mai importante din cuprinsul raportului final. Are 34 de pagini și 29 de corespondenți care și-au trimis lucrările. Unul dintre ei a fost Rev. W.H.T. Gairdner (1873-1928), considerat a fi una dintre cele mai importante personalități de la Edinburgh. El „a fost de asemenea marele biograf al Conferinței Misionare Internaționale și a corectat primele două mărturisiri post-Edinburgh despre justiție, curtuazie și dragoste, din două motive. În primul rând, în cartea sa *Edinburgh 1910* (în America de Nord, *Echoes from Edinburgh 1910*) se află un important material

¹ Vezi mai multe despre *Shinto* în: Mircea Eliade (Editor in Chief), *The Encyclopedia of Religion*, vol. 13, p. 280-294.

² *Report of Commission IV*, p. 90.

³ Mircea Eliade (Editor in Chief), *The Encyclopedia of Religion*, vol. 7, p. 303-466.

despre această întâlnire. În al doilea rând, avem în scrierile lui Gairdner din această perioadă înregistrarea propriei lui schimbări de atitudine.

Gairdner și-a schimbat părerea misionară către o poziție ce se apropie de dialogul interreligios modern¹. În 1909, el a publicat două cărți, *D.M. Thorton: A Study in Missionary Ideals and Methods* și *The Reproach of Islam*. Dar el definea termenul „reproș” într-un mod original. „Gairdner nu a înțeles prin reproș altceva decât că islamul trebuie să fie înțeles ca un perpetuu memorandum către creștinătatea adevăratelor scrisori pierdute care-l reprezintă pe Domnul. Pentru că a procedat așa, Mahomed poate fi socotit creștin. Și lumea din acest timp poate fi câștigată pentru Hristos”². În timp, și-a revăzut atitudinea și și-a schimbat câteva idei despre islam și numai astfel a fost văzut ca o autoritate în problemele cu privire la arabi și islam. În 1913 a publicat un articol, *The Vital Forces of Christianity and Islam* în „International Review of Missions”, unde vorbea despre o nouă relație între creștinism și islam în legătură cu misiunea creștină și cu puterea și influența ordinii în Omdurman: nu este numai o legătură personală, ci și una spirituală.

Capitolul al V-a al raportului de la Edinburgh este structurat în același fel ca și celelalte. În el se constată că „islamul nu este ca celelalte religii de care ne-am ocupat, deoarece a apărut mai târziu decât creștinismul și Mahomed, cu onoare, cere să ocupe un loc mai înalt decât Hristos. Deoarece această religie a împrumutat nu puțin de la iudaism și creștinism, nu poate fi privită ca o totală formă coruptă de la una sau de la cealaltă. În teritoriile Orientului Apropiat ea este parte suprapusă și parte redusă la a supune bisericile creștine”³.

Islamul, ca și budismul și creștinismul, vrea să fie religia universală. Raportul vorbește despre Suauni și Shiah, două părți ale schismei, despre profeți și Coran, mistici și relația cu alte religii. Valorile islamului ca religie sunt văzute a fi: credința în Dumnezeu, rugăciunea, pelerinajul la Mecca, unele virtuți, misticismul (sufismul în Persia și Egipt), devoțiunea față de Husein și memoria puternică a suferințelor și greșelilor suferite, concepția despre salvare, ritualurile. Dar sunt și unele diferențe între creștinism și islam: codul moral al islamului (poligamia, ușurința divorțului, sclavia), educația sau puterea politică. Astfel, există multe obstacole morale, intelectuale și sociale: divorțul dintre moralitate și religie, unii musulmani au plăcerea păcatului și a păcătoșeniei, credința în Dumnezeu pierde multe influențe morale, laxitatea morală, fatalismul, exemplul moral al lui Mahomed care nu este model de sfințenie, mândria musulmanilor în legătură cu religia lor (limba arabă ca fiind limba

¹ Kenneth Cracknell, *Justice, Courtesy and Love. Theologians and Missionaries Encountering World Religions. 1846-1914*, p. 262.

² *Ibidem*, p. 266.

³ *Report of Commission IV*, p. 124.

Raiului), infailibilitatea Coranului, unitatea lui Dumnezeu (doctrina despre Sfânta Treime apare musulmanilor ca triteism).

Misionarii trebuie să abordeze obstacolele ca unii ce intenționează să descopere o bună oportunitate pentru transmiterea mesajului evanghelic. „Este imposibil să se folosească aceeași predică și aceeași manieră personală în cazul unui hindus și al unui musulman. Acest lucru este adevărat într-un sens special în islam, cum este pentru evrei, pentru că religia mahomedană protestează împotriva credinței creștine și este în acest sens anti-creștină. Hinduismul, confucianismul și budismul nu au nimic de spus cu privire la Iisus Hristos. Ei nu Îl au deloc. Islamul contestă Înnoimirea, jertfa, moartea Sa pe cruce și divinitatea Sa. Misionarul creștin printre islamici nu trebuie numai să laude, ci și să așere Evanghelia”¹.

Există câteva puncte de contact între creștinism și islam pe care trebuie să le abordeze fiecare misionar: concepția despre Dumnezeu, poziția înaltă care i se acordă lui Iisus în islam, acceptarea profețiilor Vechiului Testament, acceptarea Cărilor Sacre, unele virtuți cardinale, sensul păcatului. Sunt astfel puncte de legătură și puncte de separare între creștinism și islam, dar „peste tot Hristos Se poate dovedi ca Salvator al omului de păcat. Se poate cere ca învățătura creștină, atât cât trezește sensul păcatului și legătura prieteniei cu Dumnezeu, să descopere sufletului musulmanului necesitatea sa cea mai adâncă înainte de Hristos și poate fi binevenită de la cel ce o întâlnește; dar poate doar să-i ajute pe oameni să realizeze adâncimea necesităților lor, aceea că misionarii pot pregăti oamenii pentru o recunoaștere a măreției slavei lui Hristos”².

Hinduismul

Capitolele despre islam și hinduism „sunt de un mare interes intrisec, datorită mării importanțe religioase și filosofice comparativ cu a celor de care ne-am ocupat până acum”³. Capitolul despre hinduism⁴ cuprins în raport are 65 de corespondenți în legătură cu această religie și mai mult de 50 de pagini. Începe cu prezentarea unei probleme importante: „În încercarea de a considera ce mesaj distinct trebuie dat de misionarul creștin hinduismului, întâmpinăm dificultatea inițială după care hinduismul este în primul rând nu o singură religie, ci mai multe și nu are niciun fel de crez sau vreo formă doctrinară.

¹ *Ibidem*, p. 138.

² *Ibidem*, p. 155.

³ H.T. Gairdner, *Edinburgh 1910. An account and interpretation of the World Missionary Conference*, p. 147.

⁴ Vezi mai multe despre *Hinduism* în: Mircea Eliade (Editor in Chief), *The Encyclopedia of Religion*, vol. 6, p. 336-367.

Cuvântul hinduism cuprinde un număr de religii care sunt în aparență inconsistente, cu multe contradicții între ele”¹.

Cea mai mare valoare în hinduism este credința în oportunitatea unirii cu Divinitatea. Alte valori sunt: doctrina răscumpărării (calea *bhakti*), devoțiunea iubitoare față de esența divină sau Ființa Divină, cartea Bhagavad-Gita (un poem frumos) ș.a. Obstacolele morale, sociale și intelectuale sunt: absența oricărui sens al responsabilității și al păcatului, mâncarea cărnii de vacă de către creștini, existența sistemului de caste (cu o consecință directă: creștinii sunt în afara castelor), ignoranța unei mari părți a populației, ideile panteiste, caracterul istoric al credinței creștine (în hinduism, istoria este un fenomen limitat), concepția despre Dumnezeu Cel care suferă (în hinduism, o divinitate ce suferă este necunoscută) și sensul puternic al justiției retributive (doctrina despre karma). Sunt multe discordanțe între creștinism și hinduism ca religie: sistemul de caste, învățătura sau practicile hinduse, multe învățături ale Upanișadelor. În acest caz, atitudinea misionarilor în legătură cu hinduismul trebuie să fie de înțelegere, mai ales față de religia străveche a Indiei și „această înțelegere poate fi bazată pe cunoaștere și nu poate fi rodul emoției sau imaginației”². În cele din urmă este necesar un studiu amănunțit asupra hinduismului.

Există și unele puncte de legătură între creștinism și hinduism: concepția hindusă despre trinitatea divină, avatarul, sacrificiile și diferitele ritualuri, ideilor celor mai mari filosofi indieni: Ramanuja, Ramanada, Chaitanaya, Kabir, Nanak, Tukaram, Tulsi Dees. Este importantă ideea salvării prin *bhakti*, credința în Dumnezeu și dragostea pentru El, ideea de *moksa* sau răscumpărarea de lumea puterilor celor rele, incomprezibilitatea universală a lui Brahma, credința în supranatural. „Panteismul în India este mai mult teist decât panist, dacă expresia poate fi adoptată. Concepția despre Divinitate este mai evidentă decât cea despre Tot. Iar concepția despre încarnare, care prezintă foarte multe defecte și păreri greșite, este fără îndoială nu o părere străină. Această concepție este de asemenea asociată cu ideea de acțiune divină pentru binele umanității, iar bhakti și bhaktimarga au de asemenea afinități cu concepțiile creștine despre dragostea din partea oamenilor și harul din partea lui Dumnezeu”³.

O parte a capitolului, „Credința în Dumnezeu și Nemurire”, sugerează că, pe de o parte, hinduismul este panteistic, iar, pe de altă parte, oamenii cred în nemurirea personală și în existența unui Dumnezeu suprem. „Mulți dintre creștinii nativi nu sunt de acord cu prezentarea creștinismului în forme occidentale, dar sunt incapabili să ofere orice fel de sugestii în direcția în care schimbările ar trebui făcute. S-ar părea că este o situație în care nu este

¹ *Report of Commission IV*, p. 156.

² *Ibidem*, p. 171.

³ *Ibidem*, p. 187.

prezentată forma occidentală a creștinismului, ci caracterul occidental al misionarului, fapt ce creează dificultăți”¹.

Concluzii

Forma finală a Raportului Comisiei a IV-a a fost prezentată în plenul Comisiei, sâmbătă, 18 iunie. Printre participanți s-au numărat: David Cairns, Robert A. Hume, John Peter Jones, Henry T. Hodgkin, Arthur Smith, J.A. Lepsius, S.M. Zwemar, W.H.T. Gairdner și John Morrison. Concluziile raportului sunt prezentate în Capitolul al VII-lea ce începe cu o nouă sarcină: „Trebuie să ne străduim să punem în fața conferinței rezultatul general al întâlnirii noastre între forțele trăite ale Evangheliei și forțele religiilor necreștine. Venim acum la a doua parte a sarcinii noastre. Situația spirituală începe așa cum este aici descoperită, cum pot forțele vii ale creștinismului să fie antrenate de gândirea creștină și de orice realitate creștină”².

Problemele teologice demonstrează că misionarul are același țel pe care îl urmărește și în viața Bisericii. Raportul vorbește despre animism, religiile Chinei, religiile Japoniei, budism, islam și hinduism. Printre concluziile generale sunt enumerate: necesitatea unei cunoașteri complete și binevoitoare a religiilor necreștine de către misionari; un mare număr de cercetători se pot oferi voluntari pentru munca în teritoriu; subiectul trebuie adus în fața lor prin cercetarea comparată a religiilor; munca specială în teritoriul străin în linia care a fost arătată în cadrul întâlnirii; liniile de cercetare care au fost deschise trebuie să cheme în serviciu un număr însemnat de misionari. „Dar cel puțin remarcabil ca spectacol din afară, în favoarea Bisericii, este acela care ne-a fost prezentat drept o transformare interioară ce este în proces în mintea misionarului, schimbarea de perspectivă, îndepărtarea vechiului antagonism, centralitatea și interioritatea credinței în Domnul nostru Iisus Hristos, creșterea spiritului iubirii printre confrați și lume. Încă o dată, Biserica are în față datoria sa și încă o dată focul străvechi povățuitor începe să ardă și să strălucească”³. La finalul raportului se găsesc două anexe, în legătură cu religiile din Burma (Myanmar), Siam și Ceylon (Sri Lanka) și cu Baha'ism-ul. În strânsă legătură cu toate aceste idei, David Cairns a întărit ideea că religia creștină trebuie să-și extindă orizontul său. Este deci necesar un început în recunoașterea faptului că anumitor părți din alte religii trebuie să li se cunoască un tribut. „Justiția, curtuazia și dragostea sunt conceptele cheie pentru un anumit fel de întâlnire cu tradițiile religioase pe care Cairns le avea în minte”⁴.

¹ *Ibidem*, p. 211.

² *Ibidem*, p. 214.

³ *Ibidem*, p. 274.

⁴ Kenneth Cracknell, *Justice, Courtesy and Love. Theologians and Missionaries Encountering World Religions. 1846-1914*, p. 260.

W.H.T. Gairdner este cel care încheie capitolul redactat de Comisia a IV-a: „Aceste reflecții, care au în ele atât de multă anxietate, se termină cu un cuvânt de încredere. Frumosul final al Raportului, în care tot materialul pare să fie cuprins, încă strălucește și produce o viziune strălucitoare ca o lumină de speranță solemnă: *străvechiul* foc care povățuia începe să ardă și să lumineze”¹. Impresia în legătură cu raportul Comisiei a IV-a este că abordarea creștină față de alte religii (lumea necreștină) trebuie să fie reprezentată printr-o mai bună înțelegere a acestora, prin simpatie și respect.

Importanța Conferinței de la Edinburgh trebuie să fie văzută în ceea ce a urmat după sfârșitul acestei întâlniri. „Conferința de la Edinburgh din 1910, deși nu a exercitat nicio putere autoritară asupra bisericilor și a misiunilor reprezentate de liderii lor, s-a dovedit a fi un punct unde acordul general s-a manifestat în problemele de strategie misionară, iar această strategie a fost îmbogățită”².

Pe data de 6 august 2010, Comitetul ce s-a ocupat de organizarea întâlnirii ce a aniversat un secol de la prima Conferință misionară de la Edinburgh a prezentat concluziile acestor întâlniri în 9 puncte³, în care este scoasă în evidență necesitatea unei bune înțelegeri între creștini și oamenii ce aparțin altor religii. În același timp, este evidențiată oportunitatea propovăduirii mesajului lui Hristos în întreaga lume în spiritul poruncii iubirii, așa cum acesta se desprinde din paginile Sfintei Scripturi.

¹ W.H.T. Gairdner, *Edinburgh 1910. An account and interpretation of the World Missionary Conference*, p. 153.

² Norman Goodall, *The Ecumenical Movement. What it is and what it does*, p. 21.

³ www.edinburgh2010.org. accesat la data: 11.02.2011.

BIBLIOGRAFIE

1. BEVANS, STEPHAN B., SVD, SCHOERDER, ROGER P., SVD, *Constants in Context. A Theology of Mission for Today*, Maryknoll, New York 10545, Orbis Books, 2005.
2. ELIADE, MIRCEA (Editor in Chief), *The Encyclopedia of Religion: despre Buddhism* (vol. 2), despre *Confucianism* (vol. 4), despre *Taoism* (vol. 14), New York, Macmillan Publishing Company, London, Collier Macmillan Publishers, 1987.
3. ELLWOOD, ROBERT S., *World's Parliament of Religions*, în: Mircea Eliade (Editor in Chief), *The Encyclopedia of Religion*, vol. 15, New York, Macmillan Publishing Company, London, Collier Macmillan Publishers, 1987.
4. FRIESEN, J. STANLEY, *Missionary Responses to Tribal Religions at Edinburgh 1910*, Peter Lang, New York. Washington, D.C., Baltimore. Bern. Frankfurt am Main. Berlin. Vienna. Paris, 1996.
5. GAIRDNER, W.H.T., *Edinburgh 1910. An account and interpretation of the World Missionary Conference*, Published for The Committee of the World Missionary Conference by Oliphant, Anderson&Ferrier, Edinburgh and London, 1910.
6. GOODALL, NORMAN, *The Ecumenical Movement, What is and what it does?*, London, Oxford University Press, New York, Toronto, 1966.
7. HOGG, WILLIAM RICHEY, *Ecumenical Foundations. A History of the International Missionary Council and its Nineteenth-Century Background*, New York, Harper&Brothers Publishers, 1952.
8. HOPKINS, C. HOWARD, *John R. Mott. 1865-1955. A Biography*, Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, 1979
9. CRACKNELL, KENNETH, *Justice, Courtesy and Love. Theologians and Missionaries Encountering World Religions. 1846-1914*, London, Epworth Press, 1995.
10. KINNAMON, MICHAL, Brian E. Cope (Editors), *The Ecumenical Movement. An Anthology of Key and Voices*, Geneva, WCC Publication, 1997.
11. *Report of Commission IV. The Missionary Message in Relation to Non-Christian Religions, with Supplement: Presentation and Discussion of the Report in the Conference on 18th June 1910*, Published for the World Missionary Conference by Oliphant, Anderson&Ferrier, Edinburgh and London, and the Fleming H. Revell Company, New York, Chicago and Toronto, 1910.
12. ROUSE, RUTH (Editor), NEILL, STEPHAN CHARLES (Editor), *A History of the Ecumenical Movement (1517-1948)*, Third Edition, Geneva, World Council of Churches, 1986.
13. *The History and Records of the Conference together with Addresses Delivered at the Evening Meetings*, Published for the World Missionary Conference by Oliphant, Anderson&Ferrier, Edinburgh and London, and the Fleming H. Revell Company, New York, Chicago and Toronto, 1910.
14. WEBER, HANS-RUEDI, *Asia and Ecumenical Movement. 1895-1961*, London, SCM Press LTD, Bloomsbury Street, 1966.